

PAGINI DIN ISTORIA TIPARULUI ROMÂNESC LA CARANSEBEȘ: „CALENDARUL ROMÂNULUI“

Se împlinește, în acest an, un secol de la apariția, la Caransebeș, a periodicului „Calendarul Românului“ — eveniment ce prilejuiește o cunună evocare a câtorva semnificații aparținând acestei publicații din contextul presei românești de interes peren pentru cultura noastră națională. Așadar, „Calendarul Românului“ se înscrie printre periodicele bănățene (și nu numai bănățene) de evidentă longevitate, apărind fără întrerupere timp de peste 60 de ani (1889—1949*) fiind în răstimpul respectiv, ca și mai apoi, o lectură pe cât de agreabilă, pe atât de instructivă, cu generoase reverberații educative, gustată de toate straturile sociale din Banat și de dincolo de fruntariile acestei regiuni¹. Avînd un format general de 22×14 cm, cu un total de pagini variînd între 108 (cel pentru 1889) și 202 (cel pentru 1911), acest calendar se putea păstra ani de-a rîndul atît în micile, cît și în mai marile biblioteci, constituind o adevărată carte de învățătură, la îndemînă pentru toate vîrstele.

Apariția acestui periodic, în 1889, este cerută de firești necesități istorice, el situîndu-se, în felul său, alături de alte cunoscute periodice bănățene și transilvănene din epocă, printre armele de replică ale românilor la întărirea măsurilor de asigurare națională instituite de regimul dualist austro-ungar.

Inițiativa scoaterii lui îi aparține distinsei personalități a culturii românești din a doua jumătate a secolului trecut, episcopul Ioan Popasu (1808—1889), care, prin întemeierea tiparului diecezan românesc la Caransebeș (decembrie 1885), îl integrează unui amplu program de culturalizare, de educație sub deviza menținerii mereu treze a conștiinței naționale în condițiile vitrege ale asupririi dualiste și cultivarea idealului de unitate a tuturor românilor. Misiunea de redactare a Calendarului este încredințată pasionatului cărturar patriot dr. Iosif Traian Badescu (1858—1933) — unul dintre succesorii întemeietorului la scaunul episcopal,

---

* De fapt, editarea și tipărirea calendarului s-au executat, permanent, în anul precedent celui pentru care este destinat.

¹ Numeroase exemplare erau expediate românilor bănățeni din armata austro-ungară trimiși pe front în primul război mondial, departe de locurile natale, cărora paginile acestui calendar „le ofereau vești despre starea lucrurilor de acasă“. Cf. Prot. dr. B(ănescu) Marcu, *Redactorul primului calendar eparhial din Banat* (—) episcopul dr. Iosif Traian Badescu (1858—1933), în „Îndrumătorul bisericesc“, nr. 4, 1983, (editura) Mitropolia Banatului, (Timișoara), p. 91.

1920—1933 —, care „timp de patru decenii și jumătate (1888—1933) s-a îngrijit de apariția acestui periodic cultural“, etapă în care „au fost ani cînd acest calendar a fost scris aproape integral de redactorul său, care și-a petrecut aproape întreaga viață în birourile eparhiei“².

Fără să-și fi declarat explicit un program, acest almanah s-a dorit (cum o demonstrează întregul său cuprins) un îndrumător de conștiință, de viață pentru români, intitulîndu-se (semnificativ atît pentru momentul apariției, cît și pentru întregul său traiect de existență) nu altfel, ci ehiar așa: „Calendarul Românului“ — titlul modificat la ultimul număr, cel pentru 1949, în „Calendarul ortodox“. Conținutul său vizează o sferă largă de fenomene culturale, sociale, teologice, morale, istorice, politice, economice, științifice, într-o paletă diversificată sub raport publicistic. Dar la o analiză monografică se desprinde cu pregnanță o coordonată fundamentală a lui — constantă atît pe orizontală, cît și diacronic —, și anume: problematica ce vizează existența, ființa națională românească. Mărturiile de acest fel, ce împinzesc paginile tuturor numerelor, se pot cuprinde în următoarea posibilă structurare:

O primă grupare o alcătuiesc (pornind de la convingerea că „istoria aprinde sufletul spre a îmbrățișa tot ce e nobil și a depărta tot ce e urît și nedemn“³) articolele scrise cu moderație, cu vădit scop de popularizare, mai totdeauna îmbrăcînd o haină voit didactică. Ele au ca obiect o variață gamă de aspecte ale trecutului și prezentului românesc, între care:

a) Comunicarea unor sumare cunoștințe despre strămoșii noștri romani (prin serialul intitulat „Din ale neamului nostru“, semnat de Sinesiu Bistreanu⁴).

b) Evocarea unor momente dramatice din istoria Banatului prin reproducerea unor fragmente⁵ din cunoscuta lucrare („Din istoria Banatului Severin“) a lui Patriciu Dragalina, care intercalează și citate (inedite) din „Cronica Banatului“ scrisă de remarcabilul iluminist român, protopopul Mehadii — Nicolae Stoica de Hațeg.

c) Transcrierea unui bogat material informațional despre istoria tuturor românilor (din toate ținuturile), vizînd momente, evenimente, personalități cu semnificații determinante în păstrarea și întărirea ființei românești. Între acestea: epoca și personalitatea lui Ștefan cel Mare⁶; faptele de vitejie ale lui Mihai Viteazul în lupta pentru neatîrnare și mai ales pentru unitate națională. Acestui mare erou i se dedică, semnificativ, un număr întreg (cel pentru anul 1895 — la împlinirea a trei secole de la bătălia de la Călugăreni), în care, la pagina 75, stă scris că, sub Mihai, românii „se uniră, legătură mare făcînd între ei ca / , / oricînd și oricum, să lupte pe față și pe sub mînă împotriva dușmanilor ce ar mai dori să le strice frăția și să-i dușmănească“; iar la pagina 76 e redat crezul lui

² Prot. dr. B(ănescu) Marcu, *op. cit.*, p. 90.

³ *Calendarul Românului* (C.R.), an III, 1891, p. 83.

⁴ *Idem*, an XIII, 1901, p.p. 75—85; an XVI, 1904, p.p. 63—74; an XVIII, 1906, p.p. 149—153; an XX, 1908, p.p. 69—81.

⁵ *Idem*, an XVIII, 1906, p.p. 139—148; an XIX, 1907, p.p. 116—122; an XXII, 1910, p.p. 104—114; an XXIII, 1911, p.p. 148—152; an XLIII, 1931, p.p. 121—126.

⁶ Bunăoară, în C.R., an XVII, 1905, p. 90, sînt reproduse ecouri, din epocă, ale victoriei lui Ștefan asupra turcilor, la Vaslui. Între acestea și opiniile cronicarului polonez Ian Dlugosz: „O, bărbat minunat, întru nimic mai prejos eroicilor principii pe care-i admirăm atît de mult; care în zilele noastre o învingere atît de strălucită, între principii lumii cel dintîi, a raportat asupra turcului“.

Mihai: „Și să știți că voia mea este, dacă ne va ajuta Dumnezeu, să luăm sub ocrotirea noastră toate semințiile de neamul nostru al românilor ce s-ar mai găsi în pribegie sau în robie“. Apoi, se evocă, prin diferite modalități, războiul pentru cucerirea independenței în 1877. Încorporarea unor astfel de numeroase referiri în aparițiile anterioare anului 1918, adică în plin dualism, reprezintă, fie și prin subtext, dovada unei pregnante acțiuni de menținere mereu vie a conștiinței naționale. Uneori expresia devine explicită, prin îndemnuri directe la cultivarea dragostei de limbă și de nație. De văzut, bunăoară, îndrumarul de educație națională intitulat: „Folosul istoriei naționale la poporul român“⁷, ori articolul „Cîteva cuvinte despre crescerea pruncilor“⁸, la care se adaugă numeroase creionări privind specificul național românesc cu îndemnuri de menținerea nealterată a lui în vremurile vitrege ale dualismului. Remarcabil, în acest sens, este articolul redacțional „Coliba țaranului“⁹. De notat că, și după înfăptuirea Unirii din 1918, „Calendarul Românului“ își continuă acțiunea de educare a sentimentului național, „din acest punct de vedere este una din cele mai consecvente publicații din provincie“, adică „obiectivele inițiale nu sînt abandonate“¹⁰. Articolele ce evocă, bunăoară, luptele de la Mărășești — Mărăști — Oituz sînt urmate de altele de sinteză asupra istoriei românilor — între care cel intitulat: „O privire generală asupra neamului nostru românesc“¹¹. Față de odiosul Dictat de la Viena, periodicele caransebeșan ia o atitudine tranșantă, fiecare număr dintre 1941 și 1945 dedicînd numeroase pagini ce condamnău fie răpirea abuzivă a unor teritorii românești, fie comportamentul sălbatic al cîmpitorilor. În acest context, litera de tipar a consemnat, cu sens politic și militant desigur, atît reafirmarea dreptului de stăpîn al poporului nostru, cît și avertismen-tul față de cei ce s-ar gîndi să anuleze acest drept: „Noi, românii, sîntem aici pe aceste plaiuri de milenii (...). Fiecare brazdă din pămîntul acestei țări e plămădită cu sînge românesc (...) toți aceia care încearcă să ne conteste aceste drepturi scumpe pecetluite cu oasele strămoșilor, se vor lovi de noi cei statorniciți, de cînd lumea, pe vechile așezări ciobănești și voevodale“¹². Pentru ca tînăra generație din perioada interbelică să cunoască frămîntările sociale și naționale românești pentru unitate din trecut mai apropiat sau mai îndepărtat, „Calendarul Românului“ inserează în paginile sale relatări pe cît de instructive pe atît de emoționante. Bunăoară, comemorarea cărturarului I.G. Bibicescu¹³ este un oportun prilej pentru a fi exemplificată fraternizarea românilor de pe ambele părți ale Carpaților purtînd în suflet același ideal al unității naționale. În cuprinsul medalionului (redacțional) respectiv, citim: „Strigătul plin de deznădejde al fraților subjugăți străbate dureros în inima sa nobilă și în coloanele publicațiilor sale apar articole din care țîșnește durerea și pe care el le trecea în rubrica *De peste munți* (...). Numărul tinerilor ardeleni și bă-

⁷ C.R., an III, 1891, p.p. 81—85.

⁸ *Idem*, an XIV, 1902, p.p. 63—77.

⁹ *Idem*, an III, 1891, p.p. 86—89.

¹⁰ Georgeta Răduică, Nicolae Răduică, *Calendare și almanahuri românești (, 1731—1918 (,)* Dictionar bibliografic, Editura științifică și enciclopedică București, 1981, p. 546.

¹¹ C.R., an XXXVI, 1924, p.p. 108—110.

¹² *Idem*, an LIII, 1941, p. 132.

¹³ *Idem*, an XL, 1928, p.p. 103—106.

năteni, refugiați în regat, și pe care el i-a ajutat este foarte mare și nimeni nu a plecat de la el fără să se bucure de sfatul său luminat, ajutorul bănesc sau protecția pe care i-o oferea¹⁴. La semicentenarul procesului intentat memorandiștilor, apare¹⁴ un vibrant elogiu dedicat acelor luptători: „Generația memorandiștilor a fost generația de totală jertfire, care a cutremurat din temelii putregaiul monarhiei bicefale, grăbindu-i sfârșitul (...). Toate aspirările nu au făcut decât să oțelească puterea de rezistență și să întărească credința în dreptatea cauzei românești.

Inserarea în cuprinsul acestui periodic a numeroase medalioane de personalități ce s-au jertfit pentru cauza românească se constituie în tot atâtea lecții de educație național-patriotică. Între acestea se disting în primul rând Andrei Șaguna¹⁵, Ioan Tomici¹⁶ (protopop al Caransebeșului între 1804 și 1839, care „a depus o muncă rodnică și mult folositoare nemulului pentru care s-a făcut nemuritor¹⁷“); marele întemeietor și animator de viață culturală, spirituală românească în Ardeal și Banat — episcopul Ioan Popasu¹⁸; continuatorul său Nicolae Popea¹⁸ — membru fondator al Societății pentru fond de teatru român, al Reuniunii învățătorilor din dieceza Caransebeșului, membru al Academiei Române din București; dr. Iosif Traian Badescu¹⁹ al cărui fierbinte suflet românesc dogorește în paginile acestui calendar (Pentru cutezanța și consecvența sa de educator și apărător al ființei naționale a fost persecutat, refuzându-i-se, înainte de 1918, confirmarea pentru scaunul de episcop — deși fusese ales conform tuturor uzanțelor); lor li se alătură cu remarcabile semnificații o întreagă galerie de portrete morale intrate în panteonul nostru național, rememorară lor producând și peste vreme o învăluitoare emoție afectivă. Dintre ele, din motive de spațiu, amintim doar câteva vîrfuri strălucitoare: Eftimie Murgu²⁰, Traian Doda²¹ (Este o dovadă de mare curaj atît din partea redacției, cît și din partea acestui distins fiu al Banatului de a da publicității, în cuprinsul articolului respectiv, a următoarei confesiuni: „Scopul meu a fost să deștept pe români, și totodată ca vaietele noastre să străbată pînă la locurile cele mai înalte ca să vadă și Maiestatea sa că nemulțumirea noastră e mare și că suferințele noastre au ajuns de nu le mai putem suporta pentru că (...) trebuie să fie ceva putred în împărăția noastră și că trebuie luate mijloace pentru asanarea răului (...) Aminte să vă fie că se lucrează o luptă mare și anevoioasă / , / căci astăzi nu mai e vorba de un scaun sau de un vot în parlamentul maghiar, nu de mici concesiuni naționale, limbistice sau politice, nu, căci în critica situațiune în care ne aflăm, toate aceste lucruri bagatele și secundare sînt; astăzi cauza națiunei întregi, ba mai mult onoarea națională a poporului român este în joc, a poporului care prin uneltirile măiestriei și ale forței a fost scos din toate posesiunile luptei constituționale. Fiți bărbați!“ — p. 86); mem-

¹⁴ *Idem*, an LVII, 1945, p.p. 126—129.

¹⁵ *Idem*, an X, 1898, p.p. 57—75.

¹⁶ *Idem*, an XLI, 1929, p.p. 128—129.

¹⁷ *Idem*, an XXXII, 1919, p.p. 46—47.

¹⁸ *Idem*, an XX, 1908, p.p. 44—47.

¹⁹ *Idem*, an XLVI, 1934, p.p. 87—92.

²⁰ *Idem*, an XXIII, 1911, p.p. 97—106.

²¹ *Idem*, an VIII, 1896, p.p. 84—87.

brii familiei Mocioni²²; Coriolan Brediceanu²³; Nicolae Tincu Velia²⁴; Aurel C. Popovici²⁵; Octavian Goga²⁶.

Problematica referitoare la ființa noastră națională este abordată și prin mijlocirea limbajului literar, textele din această sferă ocupînd un loc important în economia generală a periodicului, cu o diversă reprezentare de genuri. De remarcat densitatea creației literare românești (din ambele laturi ale Carpaților) în aparițiile de pînă la 1918, o pondere deosebită avînd versurile din ciclul „Ostașii noștri“ (poezii inspirate de războiul pentru independență din 1877) și din alte volume de Vasile Alecsandri, ori din „Cîntece de vitejie“ de George Coșbuc, poezii de inspirație istorică scrise de Bolintineanu („Daniel Sihastru“, „Muma lui Mihai“ — 1895 p.p. 94—95; „Fata de la Cozia“ — 1895, p. 128—129); Șt. O. Iosif („Visul lui Ștefan cel Mare“ — 1906, p. 91; „Doi voinici“ — 1905, p. 151) ori Ion Nenitescu („Voința neamului“, „Românul băstinaș“ — an 1896, p.p. 98—99). Îndemnul lui Andrei Mureșan („Deșteaptă-te române!“) a fost de repetate ori prezent în cei peste 60 de ani de apariție, ca și a lui Iosif Vulcan din versurile aflate sub elocvente titluri: „Încrede-te române!“ și „Geniul națiunii“ — publicate, nu fără tîlc, încă din primul număr al Calendarului (p. 87—89).

În primele trei decenii sînt republicate aici, desigur cu subtext, povestirile lui Creangă evocînd unirea românilor din 1859 — „Moș Ion Roată și Unirea“, „Moș Ioan Roată și Cuza Vodă“²⁷ —, două povestiri sadoveniene („Prînzul“ și „În baterie“)²⁸, ilustrînd eroismul în războiul pentru cucerirea independenței în 1877; ca și un fragment din „Cîntare României“²⁹, de Alecu Russo (alături de un comentariu redacțional cu referire la aspirația lui Bălcescu și Russo de a-și vedea neamul unit într-o singură țară). Apar și poezii manifest, nesemnate, redacționale (ex. „Către poporul român“³⁰), cu ton de îmbărbătare pentru apărarea și afirmarea ființei naționale. De altfel, în cele 61 de volume își găsesc locul mai toți marii noștri scriitori (lîngă cei amintiți deja) de la Eminescu³¹ („Din cerul albastru“, „Ea mergea acum în codru“, „Sonet“), Gr. Alexandrescu, Anton Pann, Ioan Slavici, Duiliu Zamfirescu, la Elena Farago, Panait Cernea, Aron Cotruș, Ion Pillat, Octavian Goga, ori Demostene Botez, alături de aceștia fiind prezenți și bănățenii: George Cătană (cel mai prodigios), Victor Vlad Delamarina, G(eorge) B(ălțean), Mihail Gașpar, Damian Izverniceanu, G. Gîrda ș.a. Calendarul a fost un bun receptacol de literatură română, vești, consemnări și comentarii de evenimente preluate din diferite periodice situate în cele mai variate locuri ale spațiului populat de români: „Luceafărul“ (Sibiu), „Semănătorul“ (București), „Convorbiri literare“ (Iași), „Gazeta Transilvaniei“ (Brașov), „Ramuri“ (Craiova), „Familia“ (Oradea), „Neamul Românesc“ (Văle-

²² *Idem*, an XIV, 1902, p.p. 100—105.

²³ *Idem*, an XVII, 1905, p.p. 101—102.

²⁴ *Idem*, an XXII, 1910, p.p. 144—147.

²⁵ *Idem*, an LVI, 1944, p.p. 106—110.

²⁶ *Idem*, an LI, 1939, p.p. 36—43.

²⁷ *Idem*, an V, 1893, p.p. 57—61.

²⁸ *Idem*, an XVII, 1905, p.p. 134—139, respectiv an XVIII, 1906, p.p. 112—114.

²⁹ *Idem*, an VI, 1894, p.p. 56—59.

³⁰ *Idem*, an V, 1893, p.p. 77—80.

³¹ *Idem*, an XVI, 1904, p.p. 141—144.

nii de Munte), etc. Întîlnirea acestora, de-a lungul anilor, sub titlul periodicului caransebeșan poartă în sine înțelesurile simbolice ale unității spirituale naționale. În sfîrșit, universul național spiritual este conturat, și printr-o bogată paletă de folclor literar românesc, de variată coloratură tematică și stilistică, de la „Legenda mănăstirii Argeșului”³², ori „Miorița” (o inedită variantă bănățeană culeasă — din localitatea Brebu-Caraș — și publicată³³ de renumitul folclorist George Cătană), la mișcătoare legende istorice și dureroase cîntece de cătănie și pînă la sprintene cimilituri. Se alătură nenumăratele probleme și bogatul mozaic de aforisme și învățături extrase din gîndirea lui Cantemir, Hașdeu, Xenopol, Iorga, ori Solomon, Marc Aureliu, Shakespeare ș.a., ca și din vechile scripturi. Valoarea de ansamblu a calendarului caransebeșan crește prin contribuția sa la cultivarea limbii române literare, apoi prin amplul registru de povește economice pentru gospodari, prin detaliile informaționale de ordin științific, ori de viață meșteșugărească și comercială a epocii și nu în ultimul rînd prin coeficientul de cultivare și a altor laturi umaniste morale în formarea personalității umane. Deloc neglijabilă este secțiunea șematismului, fiind un adevărat tezaur documentar privind încadrarea lăcașurilor de cult și a școlilor cu presonal de specialitate. Numeroasele imagini foto, devenite documente de mare preț etc. etc. Desigur, fiecare dintre acestea sînt niște posibile aspecte (și ele remarcabile) ce pot fi abordate detaliat în analiza acestui longeviv periodic. Dar încorporarea și articularea într-un flux ideatic generos a numeroaselor pagini abordînd, într-o manieră implicită ori explicită, diferite fațete ale ființei naționale românești conferă „Calendarului Românului” attribute de interes major, scoțîndu-l, fără tăgadă, din perimetrul unei anodine publicații de provincie. De aceea, putem considera că almanahul nostru este un calitativ eșantion din activitatea tiparului diecezan, românesc, din Caransebeș, din acest „centru de veche cultură românească și de îndîrjită rezistență națională ale cărui începuturi se concentrează în cetatea romană Tibiscum”³⁴ — după expresia eruditului dr. Cornel Corneanu.

PETRU CĂLIN

PAGES DE L'HISTOIRE DE L'IMPRIMERIE ROUMAINE A CARANSEBEȘ: „CALENDARUL ROMÂNULUI”

(*Resumé*)

Dans cette étude, on présent les significations d'ensemble du periodique „Calendarul Românului”, paru à Caransebeș entre 1889 et 1949; l'auteur insiste surtout sur une coordonnée fondamentale du cet almanach, celui qui vise la formation de

³² *Idem*, an XXXV, 1923, p.p. 121—124.

³³ *Idem*, an XX, 1908, p.p. 121—129.

³⁴ *Idem*, an XLVI, 1934, p. 91.

la conscience nationale, l'affirmation et le renforcement de l'être national roumain. Ainsi, l'analyse est faite par le groupement thématique des matériaux contenus dans les 61 numéros de parution, parmi: des articles évocant les ancêtres Daces et Romains, ou de faits héroïques des précurseurs pour l'intégrité territoriale et pour la défense de l'être national; puis des médaillons des remarquables personnalités de notre histoire nationale, comme des riches matériaux littéraires appartenant aux grands écrivains roumains.